

BUITEN

21^E JAARGANG N^O. 46.

ZATERDAG 12 NOVEMBER 1927

Foto C. Steenbergh.

DE STILLE POLDERVAART.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

DE STILLE POLDERVAART (ILLUSTRATIE)	BLZ. 541
OP DE HELLING DER BARRANCA, DOOR HERMAN WHITAKER (17)	BLZ. 542
DE ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS VAN HET HOLLANDSCHE LANDHUIS (GEÏLLUSTREERD), DOOR H. J. M. WALENKAMP	BLZ. 544—547
DE AMSTERDAMSCHEN ZWANEN EN HOE ZE VERDWENEN, DOOR J. Z. KANNEGIETER	BLZ. 548
IN EN OM DE VORSTENLANDEN (GEÏLLUSTREERD) DOOR JAN POORTENAAR (3)	BLZ. 548—551
VORSTINNEN VAN FERRARA. LUCREZIA BORGIA, UIT HET POOLSCH, DOOR C. CHLEDOWSKI (8)	BLZ. 551
DE ENGSTLIGEN-WATERVAL (ILLUSTRATIE)	BLZ. 552

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff -AMSTERDAM-

Op de helling der Barranca

DOOR

17) HERMAN WHITAKER

IN gelukkige onwetendheid van de belangrijkheid van hun gesprek, las en herlas Seyd op datzelfde oogenblik met ongeloovige vreugde een kranten-uitknipsel, dat een vriend uit Albuquerque hem gestuurd had. Het hoofdje luidde: „Mrs. Robert Seyd, de vrouw van een bekend mijn-ingenieur, heeft echtscheiding verkregen”.

Het verhaal, dat volgde, luidde zooals gewoonlijk als vrouwelijk enthousiasme niet in toom gehouden wordt door de vrees van een antwoord, en bij het uitspreken van zijn vonnis had de rechter — die niet kon weten dat hetzelfde krantennummer, waarin zijn beslissing zou worden opgenomen, een kennisgeving zou bevatten van het voorgenomen huwelijk der gescheiden vrouw — verklaard dat het een der meest harteloze gevallen van moedwillige verlaten was, die ooit voor hem waren gekomen. Toen hij een tweede uitknipsel las dat vermeldde, dat zijn vrouw ging hertrouwen, kon Seyd zich niet weerhouden te grinniken. Er sprak medelijden en sympathie uit zijn uitroep:

„Arm vrouwtje! Ik hoop dat ze gelukkig zal zijn!” Maar er sprak zelf-verwijt uit de toevoeging: „Met mij is zij het niet geweest en had zij het nooit kunnen zijn.”

Daarmee verdween zij uit zijn gedachten, zooals zij reeds uit zijn leven was verdwenen. Hij verzag de gevolgen. Vrij! Vrij! In de eerste opwelling van vreugde verheugde hij zich erover, dat zijn bekentenis nu overbodig was geworden. Maar later, na kalmer nadenken, schudde hij het hoofd.

„Neen!” Hij werd streng voor zichzelf. „Je hebt al veel te lang er omheen gedraaid. Je moet er heen gaan en het haar vertellen — alles! En als zij je dan wegstuurt, zal je het niemand anders te wijten hebben dan jezelf”.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

In den kalender der liefde tellen dagen als weken, maanden

als jaren, maar, ofschoon de volgende week niet ontkwam aan die onverbiddelijke wet, genoot Seyd toch nog zoo veel mogelijk van de vreugde die ze schonk. De muilezels volgden op hun tochten van het station naar de mijn en terug, leefde hij in een roes van geluk, de natuurlijke reactie van zijn wanhoops-toestand. Vreugde en hoop beheerschten zijn gedachten en leidden tot een optimisme, dat zijn aangeboren voorzichtigheid verdroeg. Terwijl hij nog een week tevoren gepeinsd had over een reis naar Californië om geld te krijgen om zijn eersten wissel aan Don Luis te dekken, besloot hij nu dit uit te stellen, tot hij Don Luis gesproken had en dan, desnoods, Billy te sturen.

„Dadelijk na de begrafenis ga ik hem opzoeken”, zei hij toen hij de zaak met Billy besprak. „Als hij zijn pond vleesch eischt, heb je nog tijd genoeg naar het Noorden te reizen”.

Eenmaal tot dit besluit gekomen, hervatte hij zijn werkzaamheden in een gelukkiger stemming dan hij in jaren had gekend. Het leek hem toe alsof zijn verwarde levensdraad nu ontward en recht voor hem lag. Maar terwijl hij werkte, was het noodlot dat zoo ruw in zijn leven had ingegrepen, bezig nieuwe verwickelingen te bedenken. Op den dag waarop tegelijkertijd het laatste stuk machinerie en de eerste seizoenregen arriveerden, werd tusschen Sebastien en Francesca op El Quiss de beslissende strijd gestreden.

Tot den morgen na de begrafenis, waarop Sebastien haar ter zijde had genomen om haar te bedanken voor de goede zorgen aan zijn moeder bewezen, had zij hem slechts de sympathie betoond die zijn verdriet verdiende. Maar daaronder smeulde nog de wrok en deze werd tot een vlam aangewakkerd door zijn toevallige opmerking:

„Het was des te mooier van je, omdat ik je gedwongen had weg te gaan. Als ik je mijnerzijds van dienst kan zijn —”

„Dat kan je” — viel zij in toen hij zweeg. „In het laatste halfjaar heb ik den tijd gehad erover na te denken, en hoe langer ik erover dacht, des te meer heb ik mij verbaasd over de bereidwilligheid waarmee ik mij aan je bevel onderworpen heb. Niet dat ik dit en nog meer niet voor je moeder over had. Maar om te worden weggestuurd als een ondeugend schoolmeisje, met strikt verbod om te corresponderen —”

„Je herinnert je, dat de prijs voor je toestemming, het leven van den gringo was”. Zijn oogen gloeiden somber als van ouds. „Zooals je ziet neemt hij nog goeden Mexicaanschen grond in beslag.”

„Je hadt hem in geen geval iets durven doen.”

„Niet?”

„Neen”. Zij weerstond moedig zijn sarkastisch-vragenden blik. „Porfirio Diaz duldt het vermoorden van Americanos niet. Je weet zeer goed, Sebastien, dat hij je zou achtervolgd hebben tot je gesnapt was”.

„Als er menschen waren overgebleven om het hem te vertellen. Zelfs jij zou vermoedelijk zoo dwaas niet zijn geweest.”

„Dat zou niet noodig zijn geweest. Als ik hem gewaar-schuw had, zijn vrienden op de hoogte had gebracht van je bedreiging, zou dat al voldoende zijn geweest. Zoo niet, dan is er nog een argument, dat je zou weerhouden hebben”.

„En dat is?”

„De zekerheid, dat ik je altijd zou blijven haten”.

„Twee heel goede redenen”. Hij haalde de schouders op. „Maar je ziet het feit over het hoofd, nichtje, dat een woordje in het oor van den goeden oom gefluisterd, mij had ontheven van de noodzaak van persoonlijk optreden”.

„Dat zou je in mijn oogen niet minder schuldig hebben gemaakt. En nu, Sebastien, moet je eens goed luisteren. Ik ben gezwicht, omdat mij dit, op dat oogenblik, de eenige weg toescheen en nadat ik mijn dwaasheid had ingezien, ben ik niettemin mijn belofte nagekomen. Maar van nu af aan verbied ik je je in mijn zaken te mengen”.

„Je liefdes-geschiedenissen?”

„Bueno!” Hem strak aankijkend, herhaalde zij zijn omschrijving: „Mijn liefdes-geschiedenissen”.

„Dat zal onnoodig zijn”.

In plaats van de heftige uitbarsting, die zij verwacht had, bleef hij haar staan aankijken met een eigenaardigen blik in zijn oogen, deels medelijdend, deels wraakgierig. Eenigszins zij met echt vrouwelijke inkonsekwentie teleurgesteld was, dat hij het zoo rustig opnam, want zij kreeg een kleur en trappelde met één voet op den vloer. „Ik ben blij, dat je het zoo kalm opneemt.”

Weer bleef de verwachte uitbarsting weg en hoe mede-

lijdender hij keek, hoe ongeruster zij werd. „Je begrijpt me verkeerd. Ik zei dat het onnoodig was. Lees dit!”

Hij wendde zich om en ging weg, een medelijden dat zij waardeerde toen, na een verbaasden blik op de krant die hij van Peters gestolen had, haar blik door de dikke inktstrepen geleid werd naar het artikel, dat Seyd's echtscheiding vermeldde. In den beginne kon zij het nauwelijks in zich opnemen. Maar toen het tot haar doordrong — voorwaar, de hand die de pen voerde had een wraak genomen wreeder dan zij ooit had kunnen hopen. Toen hij de deur uitging, hoorde Sebastien het papier ritselen. Omkijkend zag hij haar staan, als versteend, de oogen wijd opengesperd en zwart in een onbewegeijk, doodsbleek gelaat; en door plotseling medelijden bewogen, sloot hij zachtjes de deur.

Maar hij ging niet weg. Daarvoor kende hij haar te goed. Haar wild Iersch bloed gevoegd bij haar Spaanschen trots, konden slechts tot één resultaat leiden en terwijl zij daarheen gedreven werd, liep hij buiten in de *corredor* heen en weer. Toen zij ten slotte de kamer uit kwam en hem daar zag, wist hij, dat hij gewonnen had — door de minachting, die haar mond in een rechte, roode lijn trok. In de schemering der *corredor* doemde haar gezicht op, bleek en vertrokken, met roode, gezwollen oogen. Maar toen zij het diepe medelijden zag in zijn strenge oogen, werden de hare minder hard.

„Jij bent steeds vriendelijk — en verstandig geweest”. Met trekkende mondhoeken, stak zij hem beide handen toe. „Het zou goed voor mij geweest zijn, als ik naar je geluisterd had.”

Voor hem was het een moeilijk moment. De aanraking harer handen deed een heftig verlangen in hem opkomen haar te omvatten en met kussen te troosten. Had hij eraan toegegeven, zoo zou dit zeker het besluit te niet gedaan hebben, waartoe zij, door toorn en schaamte gedreven, gekomen was. Maar de jarenlange gewoonte stelde hem in staat zich te bedwingen. Hij liet haar ten einde spreken:

„Ik ben je zeer dankbaar — en zou je dat willen betoonen. Als wij niet samen opgegroeid waren, zou ik je waarschijnlijk van den beginne af bemind hebben op de wijze die jij wenschte, want je gelijkt meer op den man mijner meisjesdroomen, dan eenige man dien ik ooit gekend heb”. Zij glimlachte treurig. „Die droom-man van mij bestaat niet, of, als hij bestaat, zal hij toch zeker niets willen weten van zoo een wild, stout meisje als ik ben. Als jij mij dus nog hebben wilt —”

„Of ik je hebben wil!” Hij wilde haar omhelzen, maar zij deinsde achteruit.

„Nog niet! Ik houd van je, ik heb altijd van je gehouden — als een zuster. Ik moet den tijd hebben je anders te leeren beschouwen. Sta mij een maand toe”.

„En dan —”

„Als je het dan nog verlangt, zal ik je vrouw worden”.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Zooals gezegd, arriveerden het laatste stuk machinerie en de eerste regen tegelijkertijd op Santa Gertrudis. Het ophouden der zomerhitte kwam met Zuidwind, die dampen meebracht uit de warme Zuidzee. Den heelen nacht vielen stroomen regen, die de uitgedroogde arroyo's vulde en de rivier tien voet deed stijgen. Toen hield de stortregen op en volgens den gewonen en aangename gang van zaken in de tropen, brak boven de Barranca de dag aan met een schitterende zon aan een helderen hemel.

„Sindbad's dal der juweelen!” riep Billy uit, toen hij na het ontbijt met Seyd buiten kwam; en hoe afgezaagd de vergelijking ook was, men kon geen betere vinden voor de miljoenen edelgesteenten die schitterden in de donkere dennebosschen boven en een stralend borduursel vormden op den groenen mantel van den jungle beneden. Gisteren was de luchtkabel voltooid waarlangs spoedig bakken met erts zouden neerdalen naar den rooden mond van den oven twee duizend voet lager. Hij liep van den rand van het plateau als een zilveren draad versierd met glinsterende regendroppels naar omlaag tot den smeltoven, en toen, in den trots zijns harten, Billy de remmen los gooide, deed de eerste trilling een wolk van veelkleurige droppels rondspatten.

„Precies goed gesteld! Je ziet, dat het gewicht van één vollen bak voldoende is, de ketting in beweging te brengen”.

„Prachtig!” riep Seyd nu uit. „Loopt als een klok. Nog één week en wij kunnen steady door werken”.

Terwijl ze daar stonden te kijken hoe de bakken op en neer liepen, genoten zij bij voorbaat; zooals eenmaal te voren, lieten zij hun fantasie vrij spel en schilderden zich een gouden

toekomst voor. En na al hun hard werk en talrijke angsten, mochten zij zich wel gelukwenschen met wat zij bereikt hadden. Als zij op de een of andere wijze hun eersten wissel konden honoreeren, waren zij werkelijk goed af, want vóór de tweede verviel, zouden hun zendingen kopersteen al op de markt zijn.

Billy knikte toen Seyd zei: „Francesca zei, dat ze vandaag thuis zouden zijn. Ik denk, dat ik er eens heen zal gaan en zien wat ik van Don Luis gedaan kan krijgen”.

Er bestonden tusschen hen geen geheimen, en toen Seyd, gevolgd door Caliban, weg reed, riep Billy hem na: „En luister eens, ouë jongen, maak het in orde met het meisje. Als ze half zoo verstandig is als ik altijd gedacht heb, zal zij de samenloop van omstandigheden begrijpen waardoor alles zoo gegaan is”.

Ofschoon die raad slechts zijn eigen bedoelingen weergaf, schonk ze Seyd nieuwen moed. Terwijl hij de Barranca afdaalde, zong en floot hij, en het pad volgend langs de opeenvolgende ranchos, jungle en gehuchten, herleefde hij in zijn gedachten zijn eersten rit hierlangs met Francesca. Nu zag hij duidelijk in, dat zijn liefde van dien dag af dateerde en dat zij hem toen betoverd had door haar talrijke gaven en bekoorlijkheden.

„Toen heeft zij jou gevangen”, peinsde hij, en met een diepte van gevoel, die hem zelf verbaasde, voegde hij er aan toe: „en nu moet ik haar hebben, al zou ik me met geweld van haar meester moeten maken”.

Droomend en plannen makend, reed hij voort tot zijn overpeinzingen verstoord werden door het gezicht op de rivier, die snel en krachtig over de doorwaadbare plek bij San Nicolas stroomde. Slechts een mijl verder lag duidelijk zichtbaar aan den overkant de hacienda en toch leek het eerst of hij zou moeten terugkeeren. Maar na stroom-op en stroom-af te hebben gezocht, vond Caliban ten slotte een peon en een platboomde boot. Terwijl de paarden achter ze aan zwommen, werden zij over gezet en reden toen door de met boomen beschaduwde weiden, die nog hun zomertinten vertoonden.

Bij het zien der barnsteenkleurige muren, omgeven door de lage bruine heuvelen, begon Seyd's bloed sneller te kloppen en alles bekiijkend door een rooskleurigen bril, scheen het hem toe alsof de donkere vrouwen, die uit de deuren hunner hutten keken, de bijna zwarte vaquero's, de slanke meisjes, die met de kruiken op het hoofd heen en weer liepen, hem allen een welkom toeriepen. Maar des te grooter was zijn ontgoocheling toen hij zijn paard liet stilstaan voor de gesloten poort van het gebouw. De ijzeren nagel-koppen staarden hem als even zoo vele oogen uit het eiken deur-gelaat aan, tot voor een weggeschoven luikje plotseling het grijnzend gezicht van Paulo, den Spaanschen adminstrador, verscheen.

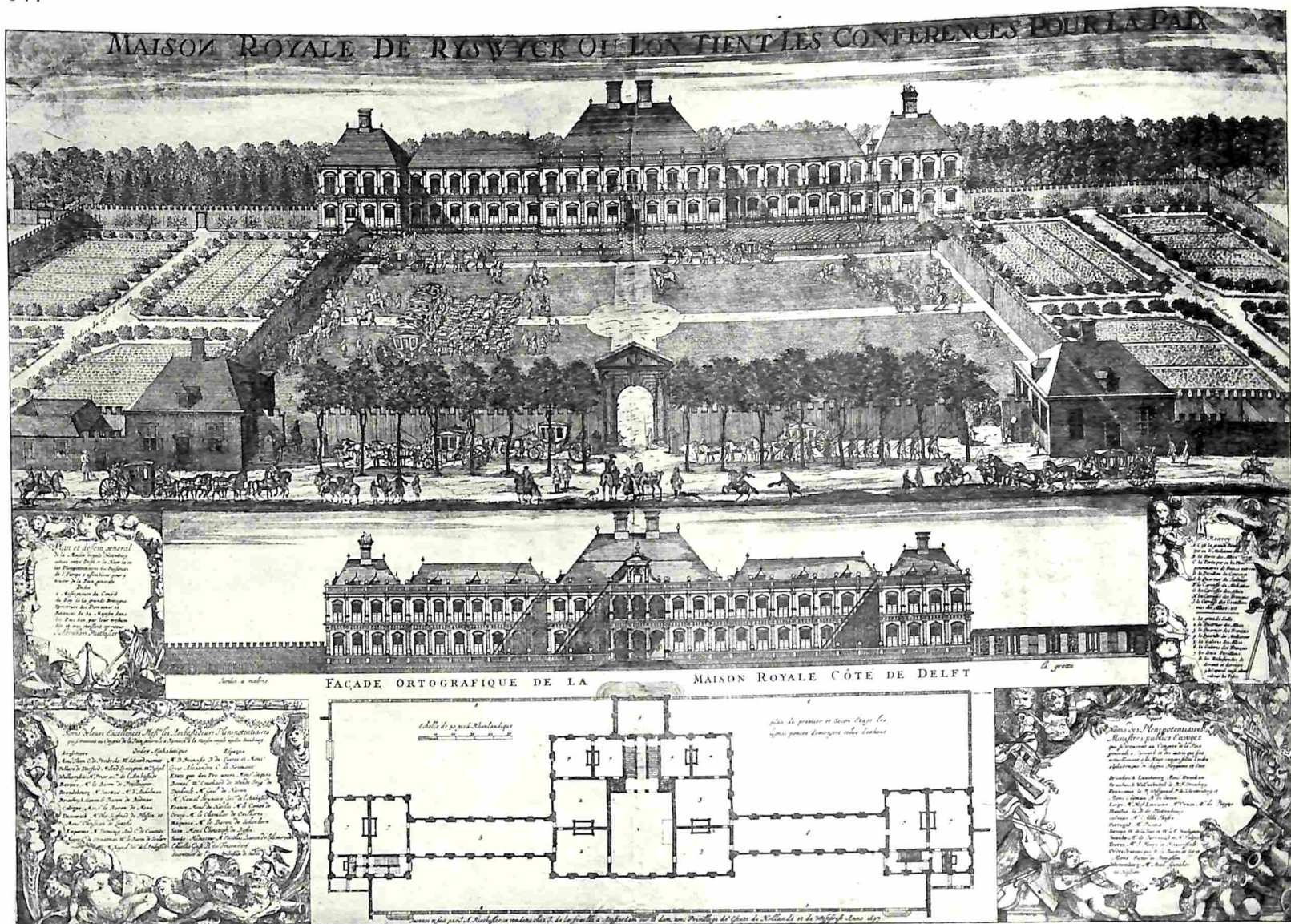
De administrador voelde weinig sympathie voor de gematigdheid die zijn patroon tegenover de gringo's betrachtte. Kwaadaardigheid schitterde in zijn kleine, bruine oogen, toen hij op Seyd's vraag antwoordde: „Zooals u ziet, señor, de casa is leeg. De señora en de niña” — hij gebruikte het familiere verkleinwoord. — „zijn nog op de hacienda El Quiss. Don Luis? Hij is weer naar Mexico-City gegaan om met Porfirio Diaz zelf te spreken over den gringo-dam. Ik weet niet wanneer hij zal terugkomen”, antwoordde hij verder; „ook niet wanneer de señora terug komt”.

Geheel terneergeslagen bleef Seyd op zijn paard zitten, door sombere voorgevoelens gekweld, want de teleurstelling bracht hem levendig in de herinnering, hoe plotseling het meisje reeds tweemaal buiten zijn bereik was gebracht. Diep bedroefd weigerde hij voor zichzelf de ververschingen, die Paulo — de tradities van het huis getrouw — gedwongen was aan te bieden en bracht het uur, noodig om zijn paard te voederen, in treurige overpeinzingen door.

Doch al ras kwamen opgewekter gedachten boven. „Ten slotte is vandaag de week eerst om”, redeneerde hij. „Zij kan best langer opgehouden zijn dan ze verwacht had”.

Eerst dacht hij erover een briefje achter te laten. Maar in de meening, dat de vormelijke wijze waarop hij zich zou moeten uitdrukken een ongunstigen indruk kon maken, sprak hij mondeling zijn leedwezen uit. Dit gedaan hebbende, keerden zijn gedachten terug tot Don Luis en nu, op het terrein der praktische dingen gekomen, was zijn besluit spoedig genomen. Hij vergat zijn belofte om nooit alleen te reizen en stuurde Caliban terug naar de mijn, terwijl hij zelf onmiddellijk doorreed naar het station.

(Wordt vervolgd.)

HET HUIS TE NIEUWBURG BIJ RIJSWIJK.

DE ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS VAN HET HOLLANDSCHE LANDHUIS.

DE ALGEMEENE TOESTAND.

EN even dankbare als aangename taak is het, de ontwikkelingsgeschiedenis van het Hollandsche landhuis in algemeene trekken te beschrijven en iets nader te bestudeeren. Aangenaam, daar de vooruitgang der architectuur van den landhuisbouw in ons land de laatste jaren inderdaad groot genoemd mag worden. Dankbaar, daar er wel niet veel vraagstukken van algemeen belang zullen zijn, die den meesten onzer zoo na als dit aan 't hart liggen; vooral ons, bewoners der Noordelijke streken, die door de groote wisselvalligheid van het klimaat wel gedwongen worden, een belangrijk gedeelte van het leven, ja dikwijls het intiemste, het beste deel ervan, in onze „tehuizen” door te brengen, of te „slijten”, zooals onze gemeenzame taal dat zoo tekenend uitdrukt. ☞ Dat de vooruitgang op elk gebied van den woningbouw vooral ook in ons land tegenwoordig waarlijk trefend is, berust niet op een persoonlijke meening of op een inzicht dat voor ernstige bestrijding vatbaar zou wezen; doch, ondanks de groote onvolkomenheden welke nog te overwinnen zijn, is dit een niet te loochenen feit, zoo hier als elders door alle ontwikkelden erkend. ☞ Men behoeft tegenwoordig woningbouw van stad en land in zijn beste elementen slechts met dien van een 50 à 25 jaar geleden te vergelijken (van welken laatsten de droeve voorbeelden nog overal voor 't grijpen zijn), om van dit inzicht hartgrondig doordrongen te worden. Zeer zeker! ook nu is het nog lang niet wat het wezen moet, en worden in dorp en stad nog vele allerellendigste woningen gebouwd. Toch zou men wel blind moeten zijn, niet te kunnen ontwaren, hoe de toestand gelijdelijk allerwege verbetert. ☞ Met de wanproducten der vorige generatie zullen we echter helaas nog lang opgescheept blijven. Een woning is nu eenmaal niet een ding, dat men voor slechts enkele jaren bouwt! Daar is ze te kostbaar voor. Het is geen eendagsvlieg (hoe slecht en onoordeelkundig soms ook saamgesteld). De

hooge uitgang voor de stichting ervan brengen vanzelf mee, dat ze tot huisvesting voor verscheidene, soms voor een aanzienlijk aantal jaren bestemd is. Hoe vele woningen, zoowel op 't land als in steden en dorpen, treffen we niet aan die uit de 17de eeuw stammen, dus 300 of meer jaren oud zijn! En de veel verspreide meening, dat die oudere behuizingen zooveel beter gebouwd werden dan de tegenwoordige, berust in hoofdzak op een misverstand. ☞ Deze lange levensduur der huizen veroorzaakt, dat we langs straten en wegen woningtypen, stammend uit verschillende tijdperken, tegelijkertijd waarnemen kunnen. Hoe vaak staan oudere en nieuwere niet bont dooreen. En zoo vormen wegen en straten als 't ware een openluchtmuseum van woningarchitectuur! ☞ De Bouwkunst is nu eenmaal de kunst, die boven alle andere aan den weg timmert; maar fouten en gebreken zijn daarom niet te camoufleren. Hoe verborgen soms ook in den beginne, treden zij op den duur toch meedoosloos in den dag en treden ze elk gezond-oordeelend mensch onontkoombaar in 't oog vallen. ☞ Zijn ze dan niet inderdaad een weersin, een aanfluiting voor ieder natuurlijk kunstgevoel, verweg het grootste deel dier ontzettende hoeveelheid woningen, door den snellen bevolkingsaanwas gedurende den loop der 19de eeuw allerwege gesticht? Op het land treedt dit meestal niet zoo sterk afgelopen eeuw hoofdzakelijk naar de steden plaats had, dit Industrie, welke zich voor het leeuwendeel in de groote steden dien buitensporig-snelle bevolkingsaanwas der steden ont-kwartieren, welke terecht met de benaming „revolutiewijken” meenen, dat op het land en in de dorpen niet een zelfde verval van den woningbouw plaats had. Daar echter liep dit verval

niet zoo scherp en onafwijsbaar in het oog, omdat de bevolkingstoename er veel geringer was; waarmede dus natuurlijk de woningvermeerdering gelijken tred hield. ☞ De laatste jaren nemen we echter een aanwas waar in tegengestelde richting. Vele bewoners toch ontvluchten thans wederom het grootstadsleven om zich in de omgeving te gaan vestigen. De revolutiebouwers trekken daar opnieuw profijt van en verwoesten nu het platteland (gelijk zij het vroeger de steden deden), daar de bouwvoorschriften er meestentijds nog geheel onvoldoende zijn, of, waar ze dit wèl zijn, door onvoldoende toezicht er niet de hand aan gehouden kan worden. ☞ Daardoor is het bederf in de onmiddellijke nabijheid der groote centra tegenwoordig even ernstig als vroeger in de steden, ja, in vele gevallen ernstiger en ingrijpender nog, daar door een enkel afstootelijk of onoordeelkundig geplaatst huis het geheele omringende schoone landschap niet zelden onherstelbaar geschonden wordt. ☞ Onherstelbaar — menselijkerwijze gesproken. Want een dergelijk bouwsel schendt zijn omgeving voor jaren en jaren; en maar zelden blijft zoo'n wangedrocht alleen. „Soort zoekt soort”. In de meeste gevallen wordt het daarom al spoedig door lotgenooten gevolgd. ☞ Ook thans nog zien we dag in dag uit de schoonste plekken van ons land op deze wijze verminken of verdwijnen. We behoeven niet ver te gaan, om deze afschuwelijke aaneenrijgsels van bouwsels in onafzienbare rijen van straten, wegen en laantjes in oogenschouw te nemen. Zie de naaste omgeving van Amsterdam: Amstelveen, Sloten, Sloterdijk, Halfweg; aan de Overzijde: Nieuwendam en Buiksloot; verder het vroegere Watergraafsmeer, thans weer Diemen, enz. enz. Is dit genoeg? ☞ Vervolgens treffen we naar de Gooizijde Bussum en Hilversum (Laren en Blaricum bleven nog betrekkelijk verschoond). Naar den kant van Haarlem is 't het zelfde liedje. En wat hier van de omgeving van Amsterdam gezegd wordt, geldt voor alle groote steden waar eenige expansie is: den Haag, Rotterdam, evenals voor de hoofdplaatsen aller provincies, geene uitzonderd. Welk een chaos; welk een verderf allerwege. 't Is niet te noemen! ☞ Afzichtelijk zijn ze, deze woon- doch vooral deze quasi-villawijken met hunne schijnhuisjes, serretjes, topgeveltjes, dakkapelletjes, verandatjes, balconnetjes en hun even knoeierige voortuintjes. Maar nog ergerlijker wordt het, als de beunhazen probeeren, de moderne bouwkunst na te apen; dan is het hek geheel van den dam. Want, dat alles wordt gemaakt met het uitsluitend doel, het iets te doen schijnen wat het niet is. Niets zijn deze bouwsels, dan de noodwendige resultaten van onkunde en schijnvertoon. ☞ Doch overbodig is het, hier langer bij stil te staan. Met gejammer werkt men de werkelijkheid niet weg. Een ieder weet nu zoo langzamerhand wel, hoe de ware, door de revolutiebouwperiode in 't leven geroepen toestand allerwege is, welke periode helaas nog geenszins is beëindigd.

DE GELEIDLIJKE HERLEVING.

☞ Vergelijkt men met de 19de eeuwse vervalperiode van den landhuisbouw het tegenwoordig tijdperk, dan zal men moeten erkennen, dat in de beide laatste tiental jaren op onderscheiden plaatsen reeds aanmerkelijke vooruitgang te bespeuren valt. Ongetwijfeld is men gedeeltelijk in het rechte spoor. In verschillende landelijke gemeenten werden reeds buitenhuizen gebouwd, die werkelijk gezien mogen worden. Zelfs werden er reeds eenige gesticht, die de vergelijking met die der vroegere perioden rustig doorstaan kunnen. ☞ Wat bij de beste landhuizen van tegenwoordig allereerst opvalt, is het ernstig streven naar evenwicht, eenvoud, doelmatigheid en het één zijn met de omringende natuur. Dit waren ook de onschatbare eigenschappen van alle goede werken der vorige tijdperken. ☞ Zeer zeker danken onze architecten hierin veel aan de landschapschilders uit vroegeren en lateren tijd. Dezen toch bewezen door hun werken onomstootelijk, hoe schoon en harmonieus menselijke

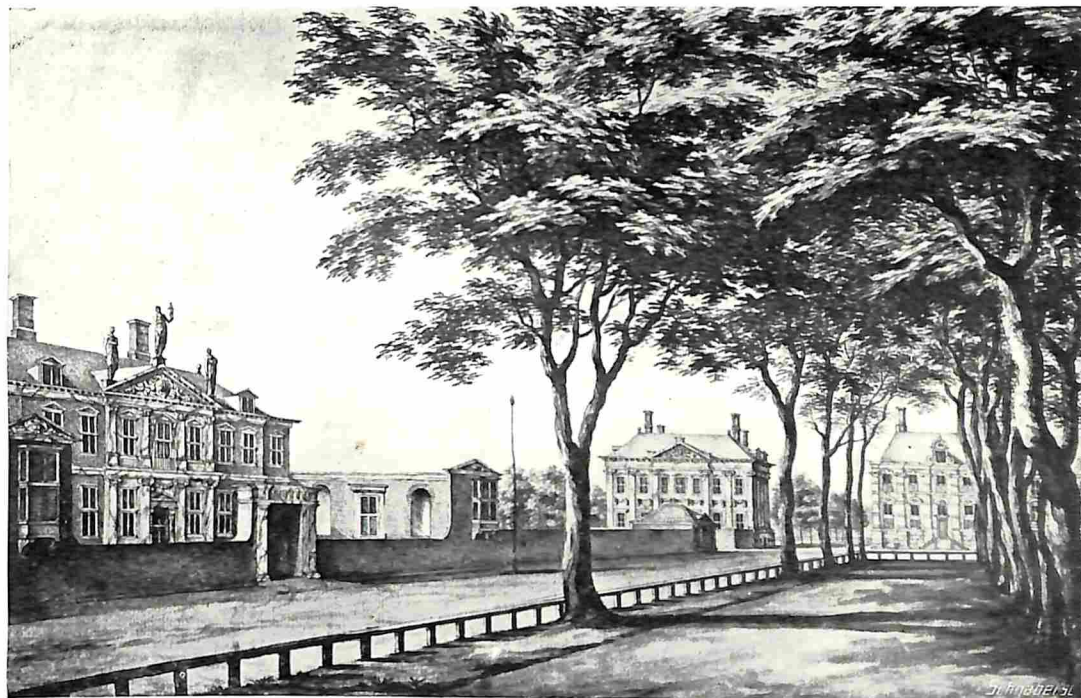
Foto C. Steenbergh.

FRAGMENT VAN HUYGENS' HUISTE 'S GRAVENHAGE, OPGEBOUWD ACHTER HET RIJKSMUSEUM.

woningen in de natuur passen kunnen; ja, hoe deze zelfs, in stede de natuur te schenden, aanmerkelijk haar levendigheid vermogen te verhoogen. ☞ En dit geldt niet alleen voor het uitwendige, maar evenzeer voor het inwendige der landwoningen, zooals het werk dezer schilders eveneens overtuigend aantoont. Zoo blijkt uit hun beste stukken klaar en duidelijk, dat de natuur niet bij het uitwendige der oude landelijke woningen ophoudt, doch zich wel degelijk in het inwendige ervan voortzet. Buiten en binnen, het is alles één; één als bij de vrucht bolster en kern. 't Is alles natuur, onverbreekelijk. ☞ Dit ook is oorzaak van het niet te miskennen feit, dat de doorkijken naar buiten door vensters en deuren van boerendeelen en -woonvertrekken zoo onbeschrijflijk aantrekkelijk zijn.

BEKNOPT HISTORISCH OVERZICHT.

☞ De eigenlijke landhuisbouw in den zin dien wij daar tegenwoordig aan hechten, ontstond, voor zoover het ons land be-

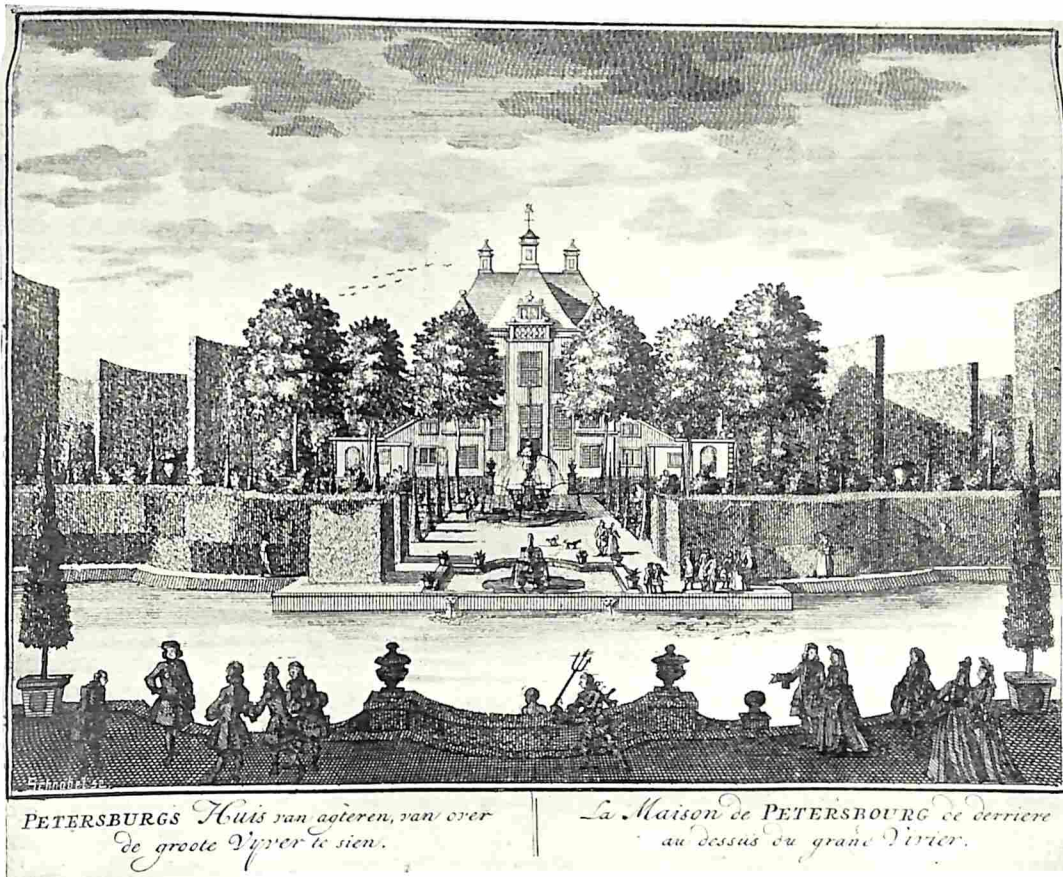
HET IN 1876 GESLOOPTE HUIS VAN CONSTANTIJN HUYGENS (LINKS) AAN HET PLEIN TE 'S GRAVENHAGE.

Lieven de Key zijn de voornaamste bouwmeesters geweest, die tot de vorming van dien voorafgaanden, levendiger stijl het meest hebben bijgedragen. Hun voornaamlijk hebben we dien schitterenden stoet van verrukkelijke Raadhuizen, doelens, vleeschhallen, kerktorens, woonhuizen te danken, die ook heden nog den nimmer overtroffen roem en de glorie onzer oude steden en dorpen uitmaken. ☞ Deze stijl echter, die in den aanvang der 17de eeuw zoo wèl met het leven dier dagen in samenklank was, werd omstreeks 1630 in de groote steden allengs door een anderen, meer statigen bouwtrant vervangen. Want de zonen der rijkgeworden kooplieden vonden geen behagen meer in het bouwen van behuizingen, die met een (in hun oog) overdaad van sierselen prijkten. Dat was hun te bont, te burgerlijk. Zij verlangden een meer „deftigen”, een voornamer stijl, en vonden dien weerspiegeld in den bouwtrant, welke te Rome sedert 1560 in zwang gekomen was en die meer dan een halve eeuw daarna door Jacob van Campen in ons land ingevoerd werd. ☞ Deze Italiaansche stijl is streng, en verkrijgt het effect hetwelk hij beoogt voor een groot deel door de toepassing der aan de Antieken ontleende trotsche zuilen- en pilasterorden. De rijke versierselen, die de meesters der Renaissance van het begin der 16de eeuw nog zoo gaarne bezigden, worden door dezen ernstigen, koelen stijl versmaad; en deze vergevoegde zich, met hier en daar slechts een festoen, bloemguirlande of medailon aan te brengen. ☞ Michelangelo heeft in het laatst van zijn leven, toen hij de St. Pieterskerk en de paleizen op het Kapitol te Rome verbouwde, dezen stijl gevoerd. Maar vooral waren het Giacomo Barozzi da Vignola en Andréa Palladio, die zoo-wel door hun bouwwerken als door hun geschriften het meest ertoe bijdroegen om dezen bouwtrant

ingang te doen vinden. ☞ In Nederland was het, zooals gezegd, van Campen, die zich het eerst van deze strenge vormentaal bediende. Hij was daardoor de éénige bouwmeester der 17de eeuw die bij zijn voorname tijdgenooten grooten roem verwierf. In eigen persoon had hij Italië bezocht en deze nieuwe kunst bestudeerd. Hij gold dus als een gezaghebbende voor hen, die voor de hernieuwing hunner cultuur en de verhooging van hun maatschappijk aanzien naar elders hun oogen wendden. ☞ Alle belangrijke bouwwerken nadien, zoo-wel in de steden als op het land, zijn op zijn werk geïnspireerd. Hoe groot de verschillen in de onderdeelen ook mogen zijn, de aandachtige opmerker zal inzien, dat al wat de eerste eeuw en ook later nog na hem kwam, de onmiskenbare sporen draagt van zijn machtigen invloed. Dus in de eerste plaats ook de voorname buitenhuizen langs onze binnenwateren. ☞ Jacob van Campen was zelf een patriciër. Hij is uit een oud-Amsterdamsch geslacht gesproten. Zijn grootvader, die eveneens Jacob van Campen heette, was getrouwd met een zuster van den bekenden dichter Roemer Visscher. Van zijn Italiaansche reis in zijn geboorteplaats teruggekeerd, bleef hij aanvankelijk alleen als schilder (wat zijn oorspronkelijk beroep was) werkzaam. Doch als „Heer van Randenbroek” — een titel, dien hij niet gekocht, maar geërfd had — werd hij gaarne gezien in de kringen der snel-rijkgeworden kooplieden, waartoe ook zijn Amsterdamsche verwanten behoorden. ☞ Deze laatste

bijzonderheden worden hier met voordacht vermeld om daardoor duidelijk te doen uitkomen, uit welken geest alle voorname bouwwerken, dus ook de bedoelde buitenverblijven uit dien tijd, stamden. ☞ Jacob van Campen was de juist op tijd gekomene en daardoor de „primus inter paris”; hij was „the right man on the right place” voor zijn illustre tijdgenooten, die voor de maatschappelijke intenties en illusies die zij koesterden, een aristocratisch talent als het zijne niet ontberen konden. ☞ Niemand minder dan de hooggeleerde en wereldberoemde Constantijn Huygens en Pieter Corneliszoon Hooft behoorden tot zijn intieme vrienden. Toen dan ook de eerste zich een huis aan het Plein in den Haag wenschte te laten bouwen, was het natuurlijk Jacob van Campen die er de architect van werd. En dit in 1633 gebouwde huis nu kan in veel opzichten als het prototype van alle latere 17de eeuwsche buitenverblijven aangemerkt worden. En toen daarna Frederik Hendrik en diens neef Joan Mauritz van Nassau eveneens bouwplannen koesterden, beval Huygens (die in dien tijd secretaris van den eerste was) zijn vriend van Campen daarvoor aan. ☞ Van de door hem gestichte paleizen is niets meer overgebleven. De buitenverblijven „Honselersdijk” bij Naaldwijk en „Nieuwburg” bij Rijswijk behoorden daarvan tot de bekendste. Alle

buitenverblijven langs de Vecht en elders ademen dien zelfden geest, doch op veel bescheidenere wijze. Geenszins copyen of miniaturen echter ervan zijn deze. (Het calqueerpapier was toen nog niet uitgevonden!) En deze vrije navolging en aanpassing aan het doel waarvoor zij bestemd waren, geeft hun een eigen bestaansreden en persoonlijke beteekenis. ☞ Over van Campen's invloed op de ontwikkeling onzer Hollandsche bouwkunst is reeds veel geschreven en geredetwist. Velen rekenen thans zijn invloed als

PETERSBURGS Huis van aeteren, van over de groote Vyer te sien.

La Maison de PETERSBOURG de derriere au dessus du grane Vrier.

DE LUSTPLAATS PETERSBURG AAN DE VECHT.

noodlottig voor onze nationale oorspronkelijkheid; anderen weer denken daar natuurlijk geheel anders over. De verstandige mensch zal hier vermoedelijk zeggen: „Wat is, moest wezen; wat geschiedde, moest geschieden. Wat baat het, elkander daarover in de haren te vliegen?” Alles heeft zijn waarde en beteekenis op zijn tijd. ☞ De sfeer van van Campen's tijdperk was doortrokken van liefde en aanbidding voor al wat deftig en klassiek was. Jacob van Campen bovenal moest wel aan deze klassieke neigingen van de klasse waartoe hij behoorde, uiting geven. En hij deed dit met liefde, want het zat hem in zijn natuur. Hoe uitstekend hij daarin volgens zijn voorname tijdgenooten slaagde, bewijst de lof, door de besten hunner hem volop toegezwaard. Toch is hij vrijwel vergeten op zijn landgoed „Randenbroek” bij Amersfoort op 12 September 1657 gestorven. ☞ In de St. Joriskerk aldaar ligt hij begraven. Zijn bloedverwanten lieten tegen den muur boven zijn graf een klein gedenkteeken plaatsen, waaronder Vondel's vers gebeiteld staat:

D'Aertsbouheer uyt den Stam
Van Campen rust hier onder
Die 't Raedhuys 't Amsterdam
Gebouwd heeft, 't Achtste Wonder ¹⁾.

(Wordt vervolgd.)

H. J. M. WALENKAMP Cz.

¹⁾ Dit gedeelte over van Campen is vrij gevolgd naar Weissman's „Geschiedenis der Nederlandsche Bouwkunst”.

De Amsterdamsche zwanen en hoe ze verdwenen.

HET kon eenigen tijd geleden in de Vroedschap van het vriendelijke waterstadje Weesp nog een onderwerp van ernstige bespreking uitmaken, of de gemeente zwanen in haar wateren zou toelaten, ja of neen. In onze drukke stad zal men dit vraagstuk niet meer onder de oogen zien. De fraaie, decoratieve vogels zouden tusschen onze steenen wallekanten en temidden van onze puffende motorbooten, opgeschrikt door het lawaai van de straat, in het geheel niet op hun plaats zijn. Toch heeft ook Amsterdam een tijd gekend, dat over het rimpelend oppervlak zijner kalme grachten deftige zwanen drevén. Die tijd ligt alweer ver achter ons. Want in het jaar 1673 besloot de stedelijke regeering, de zwanen af te schaffen. ☒ Eigenlijk zou men de dieren eerder verwacht hebben in de statige achttiende eeuw, waarin ze nog meer in harmonie met de omgeving geweest zouden zijn dan in de zeventiende. Welk een schoone aanblik zou het geweest zijn, het water van de Heerengracht bevolkt te zien met een dommelende of reikhalzende zwanenfamilie in den tijd, toen de patriciërswoningen nog bewoond waren door de zwaarbepruikte regenten en kooplieden, toen de regentenzonen nog sloop gingen op hun speeljacht, dat voor de deur gemeerd lag. Maar ook in de levendiger zeventiende eeuw pasten de beesten zeer goed bij hun omgeving.

Men zie er de vele prenten maar op na, hoe ongedwongen zij zich vooral door de singelgrachten konden voortbewegen. Toen Rembrandt zich eens op de Blauwbrug bevond en zijn oog liet gaan over den Buiten-Amstel in de richting van de tegenwoordige Hoogesluis, in dien tijd nog door landelijke oevers omzoomd, voelde hij zich zoo aangetrokken door het schoone watergezicht, dat hij het in beeld bracht en daarbij de zwanen niet vergat. Andere teekenaars waren hem reeds voorgegaan, en weer anderen volgden hem hierin na. De dichters, die wellicht door de vogels meer aan de klassieke Oudheid werden herinnerd, voelden zich niettemin dikwijls door hen geïnspireerd. De grootste onder de poëten, Vondel, bleef niet

achter, en hij had zijn modellen dicht bij de hand. ☒ Zoo leefden de vogels in en met Amsterdam en niemand wist beter, of het hoorde zoo. Natuurlijk waren onze voorvaders geen heilige boontjes. Brooddronkenheid was zelfs in dien tijd een verbreid kwaad. De dieren werden wel eens met steenen geworpen of op andere wijze mishandeld; ook werden ze wel gedood. Maar er stond niet minder dan 60 gulden boete op. ☒ De zwanen dienden dus tot een sieraad der stad, maar ook tot een genot der voornaamste regeeringsleden. Schout, burgemeesteren en schepenen, en nog enkele functionarissen, lieten zich elk jaar omtrent St. Maarten een der zwanen thuis bezorgen. Een goede kermismaaltijd behoorde tot het tractement zoo arme, maar aan emolumenten en andere inkomsten zoo rijke ambtsbestaan. De magistraten der stad gedroegen zich hierin als de feodale kasteelridders, die in hun grachten ook zwanen hielden. Inderdaad beschouwden zij hun stad dan ook als een groote burcht, waarvan zij de heeren waren, die slechts verantwoording schuldig waren aan den Hemel. Het is niet te verwonderen, dat een der ijverigste vorschers naar de alleroudste Amsterdamsche toestanden tot de onderstelling komt, dat het zwaanregaal nog afkomstig was van de heeren van Aemstel, wier slot aan den Nieuwendijk zou hebben gestaan. Wij willen op deze onderstelling hier niet ingaan, maar vermelden ze slechts, om te demonstreeren, dat het recht van zwaansdrift tot in de Middeleeuwen opklom. Het was, zooals burgemeester Van Beuningen in 1673 zei: de zwanen waren al „van voor menschen gedencken bij de stad aengequeect”. ☒ In het eind der zestiende eeuw bevond zich het zwanenhok buiten de Regulierspoort. Na de vergrooing der stad werd het verplaatst, zooals Wagenaar dacht, naar den

Zwanenburgwal, waardoor dit water zoo genoemd werd. Later onderzoek bracht echter aan het licht, dat aan deze gracht een huis heeft gestaan „daer Swanenburch uythangt”. ☒ Het onderhoud der stadzwanen stond onder het oppertoezicht van een der burgemeesters, die den hoofschén titel van pluimgraaf droeg. In 1672 werd evenwel het pluimgraafschap opgeheven en kwamen de zwanen onder de thesauriers. Het dagelijksch toezicht was opgedragen aan een stedelijk beambte, een bewaarder, voor wien in 1549 een instructie werd opgesteld. In het voorjaar moest hij vooral letten op de zwanen, die broeden wilden, en deze dan „ruychte toevoeren omme bequamelicken nesten te maicken”. Vervolgens moest hij „de jongens fnuycken, splisvoeten ende maercken”. Een maand voor den aanvang van de kermis was hij verplicht den schout en de burgemeesters te komen zeggen, hoeveel jongen er dat jaar gekomen waren, waarop dezen zouden beslissen, hoeveel der dieren er voor kermiszwanen gevangen moesten worden. Dan moest hij ze naar het hok bij de Regulierspoort brengen, waar zij aan de zorgen der portiers van die poort werden toevertrouwd, die ze moesten mesten. Was de kermistijd aangebroken, en waren de beesten vet, dan werden ze door de portiers naar de huizen der heeren gebracht, die er aanspraak op konden maken. Voor elken zwaan ontvingen zij twee stuivers van de thesaurie, welk geld ook nog als tegemoetkoming gold voor het voer, dat de dieren 's winters van de portiers kregen, als het water gesloten was. Den bewaarder was dan ook opgedragen, de zwanen, zoodra het begon te vriezen, naar

de Regulierspoort te drijven. De jaarwedde van dezen stedelijken dignitaris, die stellig nog wel andere bedieningen ook vervulde, bedroeg 13 schellingen en 4 penningen Vlaamsch. ☒ Een toevallige samenloop van omstandigheden maakte in 1673, dat de Amsterdamsche zwanen hun zwanenzang moesten zingen. De stad verkeerde tengevolge van den oorlog financieel in groote moeilijkheden. Bij al de vele uitgaven kwam jaarlijks nog een post voor de zwanen van niet minder dan 800 gulden. Deze som lijkt ons buitengewoon hoog, maar we moeten den schepen Bontemantel, die het opteekende, gelooven. Het grootste gedeelte van het bedrag werd steeds gebruikt voor het aanschaffen van jongen, daar het

broeden niet naar wensch verliep. Bovendien schenen de jongen niet gemakkelijk verkrijgbaar te zijn, waardoor de prijs opliep. Toch zou dit alles nog geen reden zijn, om Amsterdam van zijn tooi en de magistraten van hun kermismaal te berooven, als de stad niet toevallig behoefte kreeg juist aan een jaarlijksch sommetje van 800 gulden. ☒ Den 13en September 1672 benoemde de Vroedschap Gerrit Hooft, zoon van den burgemeester, tot pensionaris. Een pensionaris was een stedelijk raadsman, maar zijn voornaamste taak was toch wel, het woord te voeren voor de stad in de Staten van het gewest. Zoo was hij ook dikwijls de leider der stedelijke politiek. Over die aanstelling was heel wat te doen. Het bleek, dat het een zuivere familiebenoeming was, want de vader had zijn zoon aanbevolen en wist den Raad met zich mede te krijgen. Nu was burgemeester Hooft als regent een zeer zuinig man. Daarbij had hij zich vroeger eens uitgelaten, dat de stad het best zonder pensionaris kon stellen, omdat „Burgemeesteren alles was, dat de jonge Hooft pas 22 jaar oud was, en dus, niet eens ter Statenvergadering mocht verschijnen. Velen gaven er dan ook hun verwondering over te kennen, dat de stad voor zoo iemand 1200 gulden aan tractement moest betalen. En een meerderheid van drie stemmen, waarbij nog de stem van den vader, werd Gerrit Hooft echter benoemd. ☒ Het volgende een pensionaris had de stad ook nog een secretaris, die belast was met de leiding der secretarie. Nu was de fungerende ambtsdrager, Nicolaas Nicolay, zekelijk. Al sinds lang had

DEMONEN UIT EEN WAJANGSPEL, MANGKOENEGARAN, SOLO.

Naar een tekening van Jan Poortenaar.

hij zijn werkzaamheden niet kunnen waarnemen. Men dacht er aan, hem te ontslaan, maar om in „de voorhael te weesen”, vroeg hij in October 1672 zelf ontslag. Als zijn opvolger werd aangewezen Coenraet van Heemskerck. Thans was er een schoone gelegenheid, om den jongen Gerrit Hooft op de plaats te brengen, waar hij beter paste en waar hij zeker ook wel voor bestemd was. De beide nieuwe ambtenaren wisselden in Januari 1673 eenvoudig van functie, en de Raad slikte ook dit. De burgemeesterszoon ging er zelfs door vooruit in salaris, omgekeerd moest de ander zich tevreden stellen met slechts 1200 gulden per jaar. Maar ook in de zeventiende eeuw was het rechtsgevoel niet geheel onbekend. Heemskerck's tractement werd verhoogd tot /2000.— Men kan zich voorstellen, dat de Raad gansch niet gesticht was over deze manipulaties. Gelukkig wist burgemeester Van Beuningen een uitweg. De verhooging van 800 gulden kon schitterend gevonden worden, als men de zwanen afschafte. Dit voorstel vond „ingress e”, en sinds dien „sijn de swanen niet meer gesien”, zegt Bontemantel. Aldus moesten de zwanen uit Amsterdams grachten verdwijnen, om een burgermeesterszootje aan een baantje te helpen. J. Z. KANNEGIETER.

In en om de Vorstenlanden.

(Slot.)

DE Vorstenlanden zijn het hart van Java. Wonen in het Westen de Soendanezen, in het Oosten de Madoerezen, elk met hun eigen taal, eigen gebruiken en levenswijs, centraal Java is het onbestreden gebied der Javaansche cultuur en van het Javaansche volk. Landbouwer is de Javaan, een man van de zee de Madoerees. De zware arbeid in de rijstvelden onder de brandende zon verricht de eerste met eindeloos geduld. Handwerk noch handel is zijn terrein. De batik, het nationale ornament, is het werk van de Javaansche vrouw. Stil, gesloten is de aard, stil, dofkleurig is de dracht. Het donkerblauw en diepe bruin zijn de kleuren, die nu al eeuwenlang het ornament met zijn eindeloze variaties vormen, welke voor de sarongkleeding van man en vrouw zijn gebruikt. Het effen indigo is de zwaar-sombere kleur, waarin het mindere volk gaat. Slechts bij de hoffesten is een schittering van kleur, maar dan toch nog in een verfijning die de boersche, bonte kleurigheid van de Soendanezen, die gaarne kanarie-geel, pauwblauw, roze, vermiljoen en wit dragen, even grof doet schijnen als de bijna rauwe rooden, lila's en oranje van Madoera's volk. Vrouwen torsen zware vrachten op den rug, bossen hout en marktwaar, grove aarden potten, aan de blauwe slendang hangende die hun snijdt over de borst. Gekromd gaan hun sloovende gestalten, armelijke menschelijkheid in slonzig getob, zooals wel haast nergens buiten de Vorstenlanden is te zien. De Vorst bezat sedert menschenheugenis den grond en wat er op was; zijn inkomen bedroeg de helft tot een vierde deel van dat van zijn gansche gebied. Langzame hervormingen werden met moeite en dikwijls met tegenstand ingevoerd, sommige vorsten, overtuigd van de wenschelijkheid der nieuwe regelingen, strijdt het toch tegen de borst, strijdt het toch tegen 't gewoonterecht, de adat, dat zij nu zijn voorbestemd om met den alouden gang van zaken te breken. De vorst met zijn gezin en omgeving — een kraton bergt vele duizenden inwoners — zijn bijvrouwen en verwanten, lijfwachten en dienaren, onderhield een leger van ambtenaren in een verouderde Aziatische organisatie, die groote sommen verslond welke aan de zweetende bevolking werden onttrokken; een civiele lijst is nu ingevoerd. De druk waaronder de Javaan leefde zal zeker tot zijn zoo dikwijls gesmade kruiperigheid hebben geleid, maar hij vindt het nu eenmaal niet beleefd tot een meerdere „neen” te zeggen en zal ook in den loop der eeuwen wel verleerd hebben zijn eigen meening uit te spreken tegen een hooger-gestelde dan hij zelf. Zeker is dat voor den blanke een haast onoverkomelijke moeilijkheid; bestuursambtenaren, die aanvankelijk op Java en later in Bali werkzaam waren, waar de godsdienst ook niet

BRADJADENTA, EEN REUZENVORST
UIT EEN WAJANGSPEL. MANGKOENEGARAN, SOLO.

Naar een teekening van Jan Poortenaar.

dien zwaren druk op het volkskarakter heeft uitgeoefend, daar de Islam er niet aardde, verklaren meestentijds hoeveel aangenamer en hoe prettig vrijuit het spreken is met den Balinees. Deze zal gaarne met eigen denkbeelden tot u komen, hij is vrijmoedig, los in zijn beweging, levendig — de Javaan buigt, zwijgt, stemt toe, doch houdt zijn diepere gedachten voor zich zelf. De Hindoe-godsdienst is bij dezen geheel uitgewischt, hoewel de Islam het nog veel oudere animisme niet heeft verdrongen. Zoo is de godsdienst een vreemde vermenging van die beide, en staan de Boroboedoe en andere tempels als overblijfsels van een vergeten periode uit het volksleven doelloos hier en daar in het wijde land. Maar hoeveel eeuwen er sedert den bouw van den Boroboedoe zijn vergaan, de koeli, de lastdrager, de karrevoerder heeft als de prinszen van den bloede in de kratons een adel, zelfs in de grootste nederigheid, die nog altijd den stijl behield van de oude reliefs en van het wajang-gebaar. Landman en prins spreken elk op hun beurt weder het Hoog-Javaansch tegen hem die boven hen gesteld is, en groeten, gehurkt in het stof, den meerdere met dat allersierlijkste, aan een gebedshouding herinnerende gebaar waarbij de handen tegen elkaar gelegd zijn en voor het neergebogen hoofd worden geheven, de sembah. Dit gebaar van dienaarschap maakt de broeder van den vorst wanneer deze tot hem spreekt. De hofdanseressen maken het, de wachtposten, regenten, adel-

DE HOOVAARDIGE DOERMAGATI.

Naar de schilderij van Jan Poortenaar.

lijken. De Sultan was en is in het begrip van het volk nog almachtig, onontkoombaar. Een glans van heiligheid straalt om zijn persoon. De namen der vorstenhuizen zeggen duidelijker dan lange betoogen hoe zij hun eigen waardigheid aanslaan: De Spijker der Wereld, Hij, die de aarde draagt, De Spijker van het Heelal. De Sultan is de Houder van het opperst gezag, de Soesoehoenan, Hij, aan Wien men onderworpen is. Een geest van Aziatisch despotisme doordringt het gansche Javaansche leven. ☼ In onze middeleeuwen zullen allicht in een of ander bedrijf bekwame hoorigen om de kastelen der gebieders en landeigenaren in afhankelijkheid hebben gewoond als de honderden die om de woningen van vorsten en prinsken leven van wat er valt van de tafels dier rijken. Op de markten komen vooral de vrouwen, en ruilen en verkoopen hoofddoeken en sarongs, aardewerk en fruit, kammen en allerlei ander klein geriefelijk gerei. Sieraden dragen slechts de aanzienlijken of de enkelen, die in den dienst der blanken zoodanig gewin verwierven. Vogels heeft de Javaan gaarne, maar in de sawah's waken de kinderen, kleuters nog, onder hun afdakjes van palmblad op bamboestokken tegen de rijstdiefjes.

De man werkt daar, ploegt met zijn trouwen karbouw, en de kinderen geleiden de voorwereldlijke, trage dieren met hun geweldige hoornen in groepen naar een wed. Een naakt bruin ventje zet zich schrijlings op den rug van een der logge beesten en dociel volgen zij zijn in 't rond geschreeuwde bevelen en zoeken koelte, na den heeten dag, amper de neusvleugels boven het water heffende. ☼ Onderwijl peutert de goudsmid ijverig verder aan de scheidé of het gevest van een sierlijke kris. Vele dier wapens zijn de oude erfstukken, die hun bezitter heilig werden, de poesaka, die als de tastbare bewijzen van zijn graad van waardigheid zijn. Het pamor-staal met zijn geaderd en gevlamd ornament is het edelste. Voor den vorst zijn de poesaka als het ware de incarnatie van zijn koninklijkheid en het moet bij strijd om de rechten op een troon zijn voorgekomen dat hij, die de vorstelijke poesaka niet bezat, zich als vorst niet kon staande houden. ☼ Op alles drukt de traditie zijn merkteken. Het batik ornament, de krisvorm, de wajangschim, het dansgebaar, zij zijn alle volks-eigen, hereditair. Nergens iets dat herinnert aan ons Westersch persoonlijkheids-gevoel, zomin in kunst als in samenleving. ☼ De vorst was, sedert eeuwen en eeuwen, onbeperkt eigenaar van den bodem, de voortbrengsels ervan en de werkkraft van de bewoners. Ze droegen het deel van het gewas af dat hij eischte, dat hij noodig had voor zijn gezin, zijn bestuurders, zijn vazallen. Het volk droeg het af. Zijn vazallen eischten, het volk gehoorzaamde en volbracht zijn heerdiensten. ☼ In dit land van langzamen, nimmer eindigenden, primitieven rijstbouw en fanatieke suikercultuur met fabrieken en stampende machines waar de Westerlingen hun fortuinen smeden, staat de incarnatie van eeuwigheid: de Boroboedoer. Hij meet zich met de onverzettelijke, geweldige vulkanen, onontkoombaar, steeds onberekenbaar, steeds dreigend met hun tragen rook. De heuveltop, die hij omsluit, heft hem hoog als een kostbaren schrijn, waarin een deel van de asch van den Boeddha moet zijn bewaard. De kleur van zijn steen is als van oud brons, hij is monumentaal en als door goudsmiden der oudheid in eindeloos geduld met beeldwerk, nissen, balustraden overdekt. Honderden Boeddha's stralen naar de vier hemelstreken hun geestelijk licht, honderden reliefs beelden en wijzen den weg die naar het hoogste voerde. De top richt zich op in de wereldruimte

naar het eeuwige licht en niets is er in de rondte dat zich naast hem kan stellen. Diep gaan de valleien aan allen kant om zijn voet, daar glanzen de kronen der toch zoo hooge palmen in de laagte, en als vage gedachten verheffen zich de bleeke silhouetten van de vuurbergen Soembing en Merapi aan den horizont achter de weg-glijdende landschappen. Geen bouwwerk is er op aarde, dat zóó alle wereldsche begrippen van schoonheid en adel van vormen achter zich laat en het bovenaardsche voelbaar maakt. Niets dan een onbevleete, open hemel welft zich boven zijn tijdeloosheid, „where Silence undisturbed might watch alone”. ☼ Vergeten heeft de bevolking zijn strekking, aard, en bouw. Vergaan liet zij evenzeer den Mendoet, de Tjandi Kalasan en de andere. Maar de geweldige beelden in den Mendoet hebben hun geheimzinnige bekoring voor het animistische gevoel der simpele bevolking behouden; een geheimzinnige kracht vermoeden de eilanders in die vergeten goddelijkheid, en vrouwen hurken er neder en offeren bloempjes in de stille, geheimzinnige en schemerlichte ruimte gelijk zij elders bloemenofferanden brengen aan een zeventiende-eeuwsch kanon. ☼ De oudheidkundigen zullen met

graagte de vraag bespreken, in hoeverre vreemde bouwmeesters dan wel kinderen des lands deze werken stichtten, en er zullen wel vele pro's en contra's aan te voeren wezen. Doch een feit is het, dat in het huidige Bali, waar de godsdienst zich handhaafde, die architectuur in leven bleef, daarentegen in Java in een bijna hopeloos verval is gekomen, dat het wel heel moeilijk maakt aan te nemen dat de bouwkunst er zoo volkomen ten onder ging terwijl de sierende kunsten een eerbiedwaardig peil konden behouden. Het Djocjasche Waterkasteel, vrijwel te vergelijken met de thermen van een Romeinschen keizer, dat in het midden der achttiende eeuw werd gebouwd, is slechts een zwakke barok-herhaling in stucwerk van de oude ornamentiek en in de keuze van dit voor de tropen wel allerminst duurzame materiaal uit zich al evenzeer de achteruitgang der oude cultuur. Het vergane, ineengestorte lustverblijf met zijn tuinen en vijvers, gebedsnissen en vertrekken waar de sultan zich vermeide in de koelte van een

EEN DJOCJASCHE WAJANGSPELER.
Naar de schildering van Jan Poortenaar.

door water omgeven half-open ruimte, bouwsels waarvan de strekking vergeten werd en nu slechts tot gissingen aanleiding kan geven, het is overal schimmelig, duf, vergaan en dankt aan den ongebreidelden groei van boomen en allerlei onkruid op paden en muren een tooverachtige atmosfeer waarin het oude Taman Sari in visioenen en mijmeringen kan herleven. In de met zware bloempotten omgeven vijvers staat nauwelijks water meer, wankelende trappen leiden daarheen of voeren in gebouwen naar bovenzalen waarvan slechts enkele vergane balken over zijn die de muren verbinden. Zware poorten geven toegang tot omsloten binnenhoven, van waar gangen onder water tot vertrekken voeren. Hoewel gebouwd voor een Mohammedaansch vorst door een Mohammedaansch architect, bleef men de oude garuda's en andere vormen der Hindoe-kunst getrouw, die hun zin echter verloren hadden, en in oude beschrijvingen uit den tijd dat nog meer overeind stond dan vervallen was, wordt van Chineesche daken en een Chineeschen toren gewaagd. Daar waren verder de verblijven voor des vorsten hoofdvrouw, de Ratoe, zijn bijvrouwen, de waardigheidsbekleeders, ambtenaren, wapenknechten en tuinlieden; vertrekken voor de kinderen, voor het batikken, voor de mannelijke en de vrouwelijke wachtposten, de danseressen; opslagplaatsen en keukens. Daarenboven hield de vorst er een vaarttuig, hem door de

Oost-Indische Compagnie aangeboden. ☞ Al deze despotische luxe is met den tijd verdwenen, de hoogere kosten van levensonderhoud, het minder gemakkelijk beschikken over den dienst en den arbeid van duizenden bracht in de levenswijze der heerschers groote vereenvoudiging. Toch moet er in die kratonwereld, afgesloten van alles daarbuiten, een complex zijn van tegenstrijdige belangen, van met elkaar in botsing komende eerezuchten, waaruit veel twist, afgunst en intrigue voortkomen. Maar de reiziger bemerkt niets van dat alles. Achter de gesloten muren en de gesloten, impassibele gelaten is alles mysterie voor hem. Op een bepaalden dag van de week mag hij, onder geleide, wat rondloopen op een binnenhof, een pendoppo en een olifant zien — dat is al, en het werkelijke leven der Javaansche hoven blijft een gesloten boek. ☞ Hoe verrassend is het dan ook, een eerste wajang-repetitie bij prins Pakoe Alam, een eerste danseressengroep in den Kraton van den Soesoehoenan van Solo te aanschouwen, of als gast van den Sultan van Djocja de serimpi's en bedoyo's, zwevende droomverschijningen, in hun hof-verfijning met ijle bewegingen tot levende ornamenten te zien worden. Hoe vreemd staat aanvankelijk een schilder tegenover een hem vreemde gebarentaal! Hoe moeilijk is het, daaruit een houding vast te houden. Wie wel eens een Chineesch letterschrift heeft willen nateekenen, ondervindt in 't klein dezelfde moeilijkheid. Bij onze eigen letterteekens onthouden wij met een enkelen blik den hoofdvorm en met veronachtzaming van het niet-essentieele kunnen wij die dadelijk opschrijven. Geldt 't echter zulk een onbegrepen, onbekend letterschrift, dan moet men wel nauwkeurig navolgen en is van weergeven voorloopig geen sprake. Hoeveel sterker doet zich dat onmachtgevoel gelden, wanneer een gansche menschengestalte zich vormt tot een ongekend letterschrift, waarvan nog daarenboven de teekens en standen in voortdurende wisseling zijn en steeds, ongrijpbaar, in elkander overvloeien! Iets van dat wonderlijke bewegen vast te houden, het is slechts na geruimen tijd mogelijk en voor wie met de Javaansche danskunst een weinig vertrouwd is geworden, zal het à peu près van den vluchtig Indië bezoekenden kunstenaar geen blijvende waarde kunnen hebben. Onwillekeurig vraagt men zich af, hoe wel een waarlijk Javaansche schilderij kunst er uit zou moeten zien, en de gedachte aan de teekenende kunst der Chineezers dringt zich dan onwillekeurig op. Schilderkunst in den zin van ons schilderen zal wel altijd iets Westersch blijven, al wordt het ook onder Oosterschen mode-invloed ten onzent in de laatste jaren in teekenkunst vertaald. ☞ Onder het alzijds invallende licht der pendoppo's is schilderend schilderen althans een puzzle, en dat is het met de al-verlichting der tropenzon in het landschap ook. Hoezeer zijn toon en nevel bij ons, en lijn en rythme hier de overwegende factoren! Bij geen volk van het eilandenrijk komt dat sterker uit dan bij de Vorstenlandsche Javanen, waar de cultuur van honderden jaren en hun levensrythme is gekristalliseerd. Het felle Makassareenvolk, zeevaarders als de luidruchtige Madoereezers, de vroolijk-kinderlijke, immer in de kali zeepepende Soendaneezers, de stugge, sinistere Batakkers, zij hebben geen van allen dat stil-beslotene, adellijk-geretireerde van den bloemrijk-tweetaligen Javaan, en wie er eenmaal, ondanks alle verval, onder de bekoring van zijn cultuur mag gekomen zijn, behoudt er een onvergankelijke herinnering aan, waarin hij de Vorstenlanden immer dankbaar zal gedenken.

JAN POORTENAAR.

VORSTINNEN VAN FERRARA.

Uit het Poolsch van

8) KAZIMIERZ CHŁĘDOWSKI.
LUCREZIA BORGIA (Vervolg.)

OVERIGENS was men er algemeen van overtuigd, dat de duivel zelf was gekomen, om de ziel van Alexander in ontvangst te nemen. Deze verhalen werden natuurlijk ook in Ferrara bekend en maakten de positie van Lucrezia niet gemakkelijker; geen wonder dus, dat deze in haar volkomen verlatenheid en voortdurende onrust steeds meer aan Bembo gehecht raakte en dat hun vriendschap hoe langer hoe intiëmer werd. Op 4 October schreef haar Bembo: „Ik verlang geen grootere schatten dan de woorden, die ik gisteren van U hoorde . . . de vlam, welke mij omvatte, kan nooit sterker en helderder oplaaien”. Lucrezia scheen hem echter niet ten volle te vertrouwen, en bijgeloovig, als alle vrouwen van dien tijd, raadpleegde zij de kaarten, waarop voorspellingen aange-

teekend waren; zoo wilde zij door elk middel der kabbala de toekomst harer liefde ontsluiëren. Bembo meende reeds op wederkeerigheid van haar kant te mogen rekenen en schreef haar, te verwachten, dat een van die Spaansche sententies, zooals: „quien quiere amatar perro, spesso rávia le levante” in vervulling zou komen en dat Lucrezia, doordat zij zijn liefdesgloed wilde temperen, zelf onder de macht dier liefde zou komen. En het schijnt ook, dat de kabbala de waarheid sprak: Lucrezia heeft wel tegenweer geboden, maar de liefde zegevierde. ☞ Op 10 November moest Bembo voor gewichtige familie-aangelegenheden uit Ferrara vertrekken; hij zond toen aan Lucrezia een afscheidsbriefje, waarin hij haar „zijn dierbaarste leven” noemde en, zooals alle verliefden, haar zijn hart in pand gaf, met het verzoek, liefderijk en teeder ermede om te gaan en in haar gebeden zijner te gedenken. De ziekte van zijn vader belette hem voor het einde van de maand terug te keeren en toen hij voor korten tijd te Ferrara teruggekomen

was, moest hij Lucrezia wederom alleen laten, omdat zijn broeder Karel, dien hij zeer beminde, intusschen overleden was. ☞ In het jaar 1504 vertoefde Bembo nog dikwijls te Ferrara, maar zijne brieven worden voorzigtiger, terwijl ook Lucrezia, in hare omgeving blijkbaar minder vertrouwen stellend, terughoudender wordt. In de tweede helft van 1504 vertrok Don Alfonso met zijn secretaris Pistofilo onder geleide van vele hovelingen naar Frankrijk, terwille van de goede verstandhouding met de Fransche dynastie, die Ferrara in Italië ten eerste steunde, alsook om de verdere ontwikkeling der artillerie te bestudeeren, die voor alles zijn bijzondere aandacht trok. Lucrezia bleef toen alleen op het slot, want de oude ziekelijke Ercole I toefde meestal op Belriguardo. Hoe ver het toen tusschen haar en den dichter-minnaar is gekomen, is ons niet bekend. ☞ Hoe het ook zij, het jaar 1505 vormt het keerpunt in Lucrezia's leven, de banden tusschen haar en Bembo moesten verbroken worden. Men begon zich namelijk te veel met dezen roman bezig te houden, die in de hofkringen lang geen geheim was, want behalve Angela Borgia waren nog drie andere hofjuffers, door Bembo in zijne brieven Polissenna, Climena en Cintia genoemd, ervan op de hoogte. Ook Lodovico Ariosto en Tebaldeo wisten er van, terwijl Tito Strozzi zelfs een nogal onhan-

BOOGSCHUTTER VAN DE LIJFWACHT VAN DEN
SOESOEOHOENAN VAN SOLO.

Naar de schilderij van Jan Poortenaar.

dig epigram schreef, waarin hij over Bembo lacht, die zich door Lucrezia in een net liet vangen. ☞ Meer aanleiding voor de verandering van dien toestand gaf echter de dood van Ercole I, die op 25 Januari 1505 overleed. Alfonso werd hertog van Ferrara, en Lucrezia kwam meer op den voorgrond, hetgeen groote voorzichtigheid van haar vereischte. Op den dag van St. Paulus droeg de oude Tito, de giudice de'dodici savi, de heerschappij op Alfonso over, door hem volgens oud gebruik den scepter en het zwaard te overhandigen. Toen echter de nieuwe hertog, in purper getooid, op een wit paard langs de straten van Ferrara reed, stak een zoo sterke met sneeuwval gepaarde wind op, dat men daarin algemeen een voorspelling van een stormachtigen regeringstijd zag. En inderdaad hebben oorlogen, pest en aardbevingen maar al te zeer deze voorspelling bevestigd. ☞ De familie d'Este trof, kort nadat Alfonso op den troon kwam, een vreeselijk drama. Wij vermeldden reeds, dat Angela Borgia door hare schoonheid de harten van haar gansche omgeving veroverde. Zij was reeds in Rome verloofd met Francesco Maria Rovere, maar de verbintenis werd verbroken en de erfgenaam van het hertogdom Urbino trouwde met Eleonora Gonzaga. In Ferrara behoorden kardinaal Ippolito d'Este en Giulio, natuurlijke zoon van Ercole, tot Angela's

voornaamste bewonderaars. Deze echter verkoos Giulio boven den kardinaal en roemde eens in diens bijzijn de mooie oogen van Giulio. Ippolito, gedreven door minnenijd en hartstocht, huurde daarop twee „bravi”, om zijn halfbroeder de oogen uit te steken. De sluipmoordenaars overvielen Giulio op 3 November 1505 in tegenwoordigheid van Ippolito. De aanslag gelukte echter slechts gedeeltelijk, want Giulio verloor maar één oog, het andere konden de artsen nog

redden. ☞ Het geheele hof was woedend op Ippolito, behalve de hertog, die deze misdaad betrekkelijk koel opnam. Hij verbande den kardinaal wel voor korten tijd maar strafte hem overigens op verre na niet zoo, als de arglistige wreedaard verdiende. Na dit geval haatte Giulio den kardinaal natuurlijk op de wijze als gebruikelijk was, gepaard gaande met wraakzucht en daarvoor met ongeduld de geschikte gelegenheid voor wraaknemen afwachtend. ☞ Een jaar na deze gebeurtenis huwde Donna Angela met graaf Alessandro Pio van Sassuolo, en haar zoon trouwde later met Isabella, de natuurlijke dochter van kardinaal Ippolito. ☞ Giulio had intusschen spoedig een bondgenoot voor zijn wraakzuchtige plannen gevonden en wel in Don Ferrante, den eigen broeder van den hertog, die dezen haatte en van den troon wilde stooten om dien zelf in te nemen. Vele ontevreden hovelingen, waaronder graaf Albertino Boschetti en diens schoonzoon, de kapitein der hofgarde en anderen sloten zich bij de twee bondgenooten aan. Besloten werd om Alfonso op een gemaskerd feest te vermoorden en Ippolito door vergif uit den weg te ruimen. De kardinaal, die dank zijn verkwispend leven veel vrienden in Ferrara had, werd echter bijtijds van den beraamden aanslag verwittigd en haastte zich natuurlijk Alfonso ervan in kennis te stellen. De hertog liet in Juli 1506 Don Ferrante en den graaf Boschetti gevangen nemen, Giulio kon zich echter nog tijdig naar Mantua redden. Op het oogenblik dat Ferrante naar het slot gebracht

werd, kwam bij Alfonso opeens zoo'n hevige woede op, dat hij zich niet kon beheerschen en met een stok zijn broeder een oog uitsloeg, waarna hij hem in den kerker liet werpen. Giulio beleefde niet veel genoegen van zijn vlucht, want de markgraaf van Mantua leverde hem aan Alfonso uit. Het gevolg was, dat de twee d'Este's onder beschuldiging van landverraad werden terechtgesteld en ter dood veroordeeld. ☞ In Ferrara werd bij elke gelegenheid de traditie der schitterende festijnen gehandhaafd en zoo werd zelfs de terechtstelling der twee leden van het regeerende huis tot een algemeen schouwspel gemaakt. Op de binnenplaats van het castello werd een schavot opgericht en daaromheen een tribune voor het publiek. Toen men de twee gevangenen naast het blok, waarop zij hun hoofd zouden moeten leggen, had geplaatst, gaf Alfonso echter als ware telg van den grooten regisseur, Ercole I, een teeken aan den beul om op zij te gaan en schonk hij zijne broeders het leven. Hij veroordeelde hen tot levenslange gevangenisstraf en liet hen in de kerkers van het zelfde slot werpen, waar een hunner den scepter had willen zwaaien. Ferrante smachtte daar nog onder Alfonso's opvolger, Ercole II, en stierf in 't jaar 1540. Don Giulio werd pas in 1559 op vrije voeten gesteld, toen hij als tachtigjarige grijsaard voor Ferrara geen gevaar meer opleverde. ☞ Intus-

schien trof Lucrezia slag op slag en met de macht der Borgia's was het gedaan. Cesare sneuvelde op 12 Maart 1507 in Spanje, in de buurt van Pampelona, waar hij, de avonturier, als condottiere voor een vreemde zaak gevochten had. Ter zijner nagedachteenis schreven de hofdichters, zijnde, dat dit Alfonso nu niet meer kon deren, plechtige lofzangen. Zoo vervaardigde Ercole Strozzi in 1508 een heldendicht, waarin hij Cesare, diens groote daden naar voren brengend, als den man schetst,

die door de Voorzienigheid was gezonden om het keizerrijk en Rome's grootheid te doen herleven, als den man, die het uiteengescheurde Italië wederom zou vereenigen, ja, als den grooten heerscher, die hij volgens de voorspelling van Machiavelli had moeten worden. Zelfs Alexander VI wordt daarin geroemd; Strozzi beweerde, dat de overleden paus waardig was, om eens tot de groote mannen gerekend te worden. ☞ Jupiter heeft te vroeg Alexander naar den Olympus geroepen! Toen de goden over het lot van Cesare beraadslaagden, viel Pallas Athene op de knieën voor Jupiter en smeekte, dat het hem gegund zou zijn, zijn macht te versterken en lang in 't leven te blijven. Maar Venus, vol afgunst dat een Spaansche, Lucrezia Borgia, haar in schoonheid overtrof, was er tegen, dat de heerschappij over Rome zou overgaan op een vreemd, een Spaansch geslacht. En Venus zegevierde over Pallas Athene: Cesare moest sterven als eertijds Achilles, maar zijn moed en zijn geweldige geest zijn onvergankelijk, want uit de twee vereenigde geslachten, wier oorsprong in Hellas gezocht moet worden, uit de d'Este's en Borgia's, zou een held verrijzen, die Italië zal bevrijden. ☞ Strozzi gaat verder dan Machiavelli, want, terwijl de Florentijnsche secretaris met een zekere onverschilligheid spreekt over het onderwerpen van Umbria, Marchia en Romagna, is Strozzi vol verrukking over deze daden van Cesare. Zijn gedicht droeg Ercole Strozzi op aan Lucrezia, „alla diva Lucrezia l'epicedis”.

(Wordt vervolgd.)

Foto Aug. Rupp.

DE ENGSTLIGEN-WATERVAL BIJ ADELBODEN.